

Doprinos isusovaca hrvatskoj glazbenoj kulturi s posebnim obzirom na XVII. i XVIII. stoljeće

Marijan Steiner - Lovro Županović, Zagreb

(Nastavak)

Spomenimo još jubilarne svečanosti prigodom stote obljetnice postojanja Družbe Isusove g. 1640. Početak je bio u crkvi sv. Katarine svečanom večernjom 30. srpnja poslije podne, uoči svetkovine sv. Ignacija. Na glavnom gradskom tornju svirao je orkestar izmjenjujući se sa zvukovima trubalja do kasno u noć. Trubljače je poslao ban grof **Drašković**.²⁸

G. 1656. slavila se 50. obljetnica kolegija. Rektor o. Juraj **Habdelić** izložio je javnom štovanju stari kip Bl. Djevice Marije. Tom prigodom priređena je svečana procesija, dok su zvonila zvana uz svirku trubalja, udaranje timpana i pjevanje.²⁹

b) Riječki kolegij

Ovaj je kolegij osnovan g. 1632. I tu je među pitomcima bilo glazbenika, koji su pjevanjem i sviranjem uzveličavali službu Božju u kolegijskoj crkvi (vjerojatno i neke gimnazijske priredbe). Glazbenici su sudjelovali na proslavama svetkovina već g. 1649., ubrzo nakon što je otvoren internat za đake. Ne znamo točno je li se radilo o malom orkestru ili samo o pjevačkom zboru. *Literae annuae* iz navedene godine govore o concentus musicus, a to može značiti jedno i drugo.³⁰

Još prije osnutka internata za siromašne učenike u kolegijskoj crkvi sv. Vida osnovan je pjevački zbor i orkestar zaslugom o. Filipa **Pecksteina**, rodnom iz Graza. On je prvi davao pouke iz glazbe gimnazijskoj mladeži.³¹

Đačka Marijina kongregacija u Rijeci slavila je svoje blagdane svečano kao i u Zagrebu. Tako znamo da su g. 1650. na blagdan Svijećnice (2. veljače) crkveno pjevanje pratile orgulje i gudački orkestar.³²

c) Varaždinski kolegij

Za varaždinski kolegij (osnovan 1678.) imamo još manje podataka koji se odnose na glazbenu djelatnost. Osnivač konvikta "Ksaverianum" u Varaždinu je zaslužni Ivan **Zakmardi**. Za kuću koju je kupio za 400 ugarskih forinti u kupoprodajnoj ispravi stoji da je prodana Ivanu Zakmardiju, a po njemu "Sjemeništu siromašnih đaka, pjevača i glazbenika". Pisac povijesti isusovačkog

reda u Hrvatskoj M. **Vanino** kaže: "Isusovci su, dakle, od početka išli za tim da stvore sastav pjevača i glazbenika za potrebe crkve i raznih priredbi, kao što su to učinili i u konviktu sv. Josipa u Zagrebu. U Zakmardijevu konviktu isusovci su i o svojem trošku uzdržavali izvjestan broj pjevača i glazbenika, pa je to bila prva glazbena škola u Varaždinu."³³

U varaždinskoj Marijinoj kongregaciji svečano su se slavile dvije glavne svetkovine: Blagovijest (25. ožujka) i Velika Gospa (15. kolovoza), uz sudjelovanje glazbenika. Nastupali su i vanjski trubljači (tubicines) i glazbenici internata. Oni su svirali i na svečanom primanju novih članova kongregacije. Svirajući su dobivali nagradu u novcu, ponekad i užinu. Visina honorara bila je u razna vremena različita: od dvije forinte godišnje do deset forinti i deset novčića samo za glavnu svetkovinu!³⁴

Đačka Marijina kongregacija organizirala je svake godine na Veliki petak pokorničke procesije. Za vrijeme procesije svirali su i glazbenici. Ponekad se spominje bassista, zatim altista te discantista, koji su pjevali pred Božjim grobom. Svi su oni dobivali novčanu nagradu.³⁵

II. Likovi

Ovdje ćemo ukratko opisati nekoliko likova iz XVII. st. koji su dali prinos hrvatskoj glazbenoj kulturi: prva trojica od njih su isusovci, a ostali njihovi učenici.

a) P. Bartol Kašić (1575.-1650.)

Izdao je *Ritual rimski istomačen slovinski* (Rim, 1640.).³⁶ Ovaj je ritual prvi potpuni obrednik na hrvatskom jeziku. Glazbena je notacija u njemu obilnija nego i u jednoj našoj starijoj ediciji. To su ustvari gregorijanski napjevi u medičejskoj verziji, pisani kvadratnom notacijom. Glazbeni dijelovi obuhvaćaju oficij za pokojne, razne procesije i blagoslov vode. Obrednik je pisan štokavsko-ikavski. Sigurno je pridonio afirmaciji ne samo štokavštine nego i boljem poznavanju gregorijanskog pjevanja zbog prilagodbe narodnom jeziku. Bilo bi zanimljivo proučiti naglaske hrvatskog teksta i njihov odnos prema ictusu gregorijanskih melodija u tom obredniku. Valja spomenuti i Kašićevu crkvenu dramu "Sveta Venefrida" (1627.), sa znakovitim dodatkom "trionfo od čistoće". Ovo kičeno barokno djelo zahtijevalo je veliki izvođački ansambl, a podrazumijevalo je i prisutnost glazbe "u dijapazonu od krikova i urlika, plača i molitve do čistih glazbenih ilustracija".³⁷

b) P. Nikola Krajačević-Sartorius (1582.-1653.)

Poznat je po tome što je - anonimno, ali sigurno - sastavio dosad najstariju tiskanu zbirku tekstova hrvatskih crkvenih pjesama pod naslovom *Molitvene knysicze vszem Christusevem v'rnem szlovenskoga jezika, prisztoyne i hasznovite*. Prvo izdanje objavljeno je prije

1628., no imamo sačuvano samo drugo izdanje tiskano u Bratislavi 1640. Još je zanimljivija druga njegova knjiga *Szveti Evangelioni* (Graz, 1651.). Krajačević je za četiri pjesme dodao napomenu na koju se napjev imaju pjevati: *Zdrava zvezda morska (Ave maris stella)* pjeva se na napjev *Hranila devojka tri sive sokole; O ti Gospa odičena (O gloriosa Domina)* na napjev *Igralo kolo široko; Zdrava budi Maria* na napjev *Poseal sem bažulek*.³⁸ Taj je postupak poznat pod nazivom kontrafaktura.³⁹ Krajačević je zamislio da bi se nabožne pjesme trebale pjevati ne samo u bogoslužju, već i u svakodnevnom životu, želeći istisnuti iz naroda bestidne, opscene pjesme. Njegove upute daju neki uvid u folklorni repertoar njegova doba.

c) P. Juraj Habelić (1609.-1678.)

Kao značajni barokni pisac dao je u djelu *Zerczalo Marianzko* (Graz, 1662.) opis proslava Blažene Djevice Marije u Zagrebu i okolici. Tu donosi i zanimljive napomene o glazbi u isusovačkoj crkvi sv. Katarine, navodeći da su isusovci priskrbili neobičnu i raskošnu "mužiku" (taj izraz može označiti glazbu ali i glazbene izvođače).⁴⁰ Habelić je pokazivao i brigu oko njegovanja pučke popijevke (crkvene i svjetovne), što je došlo do izražaja u njegovu književnom djelu *Pervi otcza nassega Adama greh* (Graz, 1674.). Tu donosi i svoj kritičan stav prema "nečistim", tj. nemoralnim, opscenim narodnim pjesmama.⁴¹

d) Ivan Gundulić (1589.-1638.)

Ovaj veliki hrvatski književnik iz Dubrovnika bio je pod jakim utjecajem isusovaca. U mladosti se bavio prijevodima i adaptacijama talijanskih libreta. Uloga glazbe u tim njegovim ranim kazališnim djelima bila je znatna (npr. *Arijadna*). Nažalost, od toga nam nije sačuvan ni jedan rukopisni ili tiskani primjerak glazbe.⁴²

d) Atanazije Grgičević-Jurjević (oko 1590. - oko 1640.)

Studirao je filozofiju kod isusovaca u Grazu od 1609. do 1611. Nije pripadao svećeničkom staležu, ali je izraziti predstavnik isusovačkih kulturnih nastojanja kod nas. Izdao je pjesmaricu *Pisni* (1653.), koja je plod njegove glazbene izobrazbe u kolegiju "Ferdinandeum" u Grazu. To je prva tiskana pjesmarica na hrvatskom jeziku s notama. Sadrži 12 crkvenih pjesama, koje obilježava jednostavnost glazbenog izraza. Grgičević je autor stihova i glazbe. Pratinja je napisana za orgulje (šifrirani basso continuo).⁴³

e) Junije Palmotić (1606.-1657.)

Isusovački đak u Dubrovniku. Neke su se Palmotičeve drame vrlo vjerojatno pjevale od početka do kraja. Npr. na rukopisu njegove *Atalante* (1629.) je zabilježeno: "Muzika koju učiniše družina Isprazni", a na drugom

mjestu piše "musica pastorale". Čini se da se radi o muzičko-scenskom djelu.⁴⁴ No, nemamo sačuvanu glazbu navedenih djela.

f) Juraj Križanić (oko 1618.-1683.)

Studirao je kod isusovaca u Ljubljani, Grazu i Rimu. Napisao je zanimljiva djela o gramatici, aritmetici, politici, a bavio se i glazbenom teorijom ostavivši nekoliko radova: *Asserta musicalia* (1656.), *Nova inventa musica* (1657.), *De musica* (između 1663. i 1666.).⁴⁵

Marijan Steiner
(Nastavak slijedi)

BILJEŠKE

1. Const., p. VI.c. III n. 4.
2. *Exercitia spiritualia*, 355.
3. Ove riječi donosi p. Ribadeneira, prvi životopisac sv. Ignacija. Usp. *Monumenta Ignatiana*, Fontes narrativi II, Roma, 1951., p. 337.
4. Const., p. III, c. I, n. 14.
5. Zanimljiv članak o ulozi glazbe u pastoralnom radu isusovaca napisao je H. Dopf, Musik und Kirchenlied in der Pastoral der Jesuiten, u: M. Sievernich-G. Switek (uredili), Ignatianisch, *Eigenart und Methode der Gesellschaft Jesu*, Freiburg i. Br. 1990, 369-385.
6. Takvu podjelu daje BUKOFZER, M.: *Music in the Baroque Era*, New York 1947.
7. Usp. VANINO, M.: *Isusovci i hrvatski narod*, II. sv. (odsad kratica IHN-II), Zagreb 1987., 67-68.
8. Usp. IHN-II, 194.
9. Usp. STIPČEVIĆ, E.: *Hrvatska glazbena kultura 17. stoljeća*, Split 1992., 53.
10. VANINO, M.: *Isusovci i hrvatski narod*, I. sv. (odsad kratica IHN-I), Zagreb, 1969., 88.
11. Više o zahtjevima gradskog senata s obzirom na pjevače i orguljaša u crkvi sv. Marka koje treba da osigura sjemenište sv. Josipa i odgovor tadašnjeg rektora o. D. Basteliusa vidi u: IHN-I 229-230.
12. IHN-I, 236.
13. Usp. IHN-I, 236-237.
14. Usp. IHN-I, 245-246.
15. Usp. IHN-I, 252.
16. Usp. IHN-I, 257.
17. Usp. IHN-I, 237.
18. Usp. IHN-I, 257.
19. Usp. IHN-I, 278.
20. Usp. IHN-I, 261.
21. Usp. IHN-I, 274-275.
22. Usp. IHN-I, 295-296.
23. Usp. IHN-I, 444-445.
24. Vanino navodi 1631. kao godinu posvećenja crkve (usp. IHN-I, 448). No, o. Predrag Belić SJ na temelju vlastitog istraživanja misli da se radi o g. 1632. Ovom prigodom zahvaljujem o. P. Beliću i na drugim korisnim primjedbama u pisanju ovog članka.
25. Usp. IHN-I, 449.
26. Usp. IHN-I, 457-458.
27. Usp. IHN-I, 476.
28. Usp. IHN-I, 452-453.

29. Usp. IHN-I, 463.
 30. Usp. IHN-II, 273.
 31. Usp. IHN-II, 261.
 32. Usp. IHN-II, 171.
 33. Usp. IHN-II, 402-403.
 34. Usp. IHN-II, 431.
 35. Usp. IHN-II, 434.
 36. Služio sam se primjerkom Kašićeva obrednika koji se nalazi u Znanstvenoj knjižnici "Juraj Habdelić" u Kolegiju Družbe Isusove na Jordanovcu u Zagrebu.
 37. BATUŠIĆ, N.: *Povijest hrvatskoga kazališta*, Zagreb 1978, 110.
 38. Usp. BARLÉ, J.: Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića. Prilog za povijesni razvitak hrvatskih crkvenih pjesama, u: *Sveta Cecilija IX (1915.) sv. I, 2-9; II, 25-29*. Vidi također IHN-I, 324-325.
 39. Taj je postupak korišten i ranije. Susrećemo ga čak i u Bibliji (npr. kod psalama, za neke je označen napjev kojemu se imaju pjevati; usp. Ps 80, 81, 84 i dr.).
 40. Usp. HABDELICH, J.: *Zerczalo Marianzko*, Graz 1662., 513-516 (primjerak iz Znanstvene knjižnice "Juraj Habdelić" u Kolegiju Družbe Isusove u Zagrebu).
 41. Usp. HABDELICH, J.: *Pervi otca nassegada Adama greh*, Graz 1674., 553-563 (primjerak iz Znanstvene knjižnice "Juraj Habdelić" u Kolegiju Družbe Isusove u Zagrebu).
 42. O glazbi u Gundulićevim kazališnim djelima usp. E. STIPČEVIĆ, nav. dj., 32-35. Usp. također i L. ŽUPANOVIĆ, Glazbena komponenta u opusu i iz opusa Dživa Frana Gundulića, *Marulić XXV/1992.*, br. 1, 59-76.
 43. Usp. STIPČEVIĆ, E.: nav. dj., 93-96. Usp. i ŽUPANOVIĆ, L.: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti II*, Iz renesanse u barok, Zagreb, 1971, XIV-XV, 29-36; isti, *Stoljeća hrvatske glazbe*, Zagreb 1980, 69-72.
 44. Autor glazbe bio bi Lamberto Courtoys, možda član spomenute družine. Usp. ŽUPANOVIĆ, L.: *Stoljeća hrvatske glazbe*, Zagreb 1980, 116. O vjerojatnoj glazbi u "Atalanti" i ostalim Palmotićeve kazališnim djelima usp. E. STIPČEVIĆ, nav. dj., 35-40.
 45. Usp. GOLUB, I.: *Juraj Križanić - glazbeni teoretik 17. stoljeća*, Zagreb 1981., 13; 27; 39.

O. Anselmo Canjuga

franjevac kapucin

Izak Špralja, Zagreb

HARMONIZACIJE GREGORIJSKIH NAPJEVA

Br.	Naslov	Tiskano/ rukopis
	<i>Iz Reda mise</i>	
1	- Gospodi (I. Lux et origo)	rukopis
2	- Sanctus, Benedictus, Agnus (IV. Cunctipotens ...)	rukopis
3	- Věruju - Credo IV.	rukopis
4	Poškropi me	HCK, 33-34
5	Vidjeh vodu iz <i>Časoslova</i>	HCK, 35-37
6	- Antiphonae Vesperarum Nativitatis et Resurrectionis Domini (Iuxta Edit. Vaticanam), Varaždin 1922/23.	rukopis
7	- Antifona za Veliča 3. Ned. Došašća	rukopis
8	- Večernja In festo Corporis Christi	HCK, 569-584
9	- Večernja In festo Imm. Conceptionis (samo antifone)	rukopis
10	- Večernja In festo Nativitatis BMV (samo antifone)	rukopis
11	- Večernja In festo Visitationis BMV (samo antifone)	rukopis
	<i>Promjenjivi dijelovi mise</i>	
12	Dignus est Agnus, Intr. in festo D.N.J.Ch. Regis	rukopis
13	Postula a me, Off. in festo D.N.J.Ch. Regis	rukopis
14	Gaudeamus omnes, Intr. in Assumptione BMV	rukopis
15	Assumpta est, Off. in Assumptione BMV	rukopis
16	Gaudens gaudebo, Intr. in Conceptione Imm. BMV	rukopis
17	Ave Maria, Off. in Conceptione Imm. BMV	rukopis
18	Recordare, Intr. Comemoratio BMV de Monte Carmelo	rukopis
19	Regina mundi, Off. Comemoratio BMV de Monte Carmelo	rukopis
20	Nunc scio, Intr. SS. Ap. Petri et Pauli	rukopis
21	Constitues eos, Off. SS. Ap. Petri et Pauli	rukopis
22	Mihi autem, Intr. S. Bartholomei ap.	rukopis
23	Mihi autem, Off. S. Bartholomei ap.	rukopis
24	Gaudeamus omnes, Intr. Festum Omnium Sanctorum	rukopis
25	Iustorum animae, Off. Festum Omnium Sanctorum	rukopis
26	Beati mundo corde, Comm. Festum Omnium Sanctorum	rukopis

Rukopisi za Sv. Ceciliju br. 4 – 1996.

primaju se u Uredništvu

do 15. studenoga 1996.